

Kotász Zoltán

„Az elveink miatt, saját döntéseink következtében kerülünk kisebbségi helyzetbe”

(Beszélgetés egy polgári szolgálattal)

– Azt kérte, hogy se a nevedet, se a szolgálattod helyét ne írjam le. Ez a tartózkodás összefügg a civil szolgálattal mivoltoddal?

– Nem, alapvetően nem szeretném a nevemet nyilvánosan hozzákapcsolni bármihez is. Sajnos, ma túl könnyen manipulálhatóvá válhat egy ilyen megnyilatkozás. Habár azt is tudom, hogy a főnökeim nem örülnének egy interjúnak, ennyiben tehát összefügg. Jelenleg az egész intézményben hárman vagyunk polgári szolgálattal, könnyű volna megállapítani, hogy ki nyilatkozott, ha leírnád az intézet nevét.

– Hogyan lesz valakiből polgári szolgálattal? És egyáltalán, mit jelent polgári szolgálattal lenni?

– Nem vagyok benne biztos, hogy az én esetem szokványos, nem is tudom, előfordulnak-e ezen a területen szokványos esetek... Amikor engem először akartak behívni katonának, ezelőtt közel hat évvel, még nem lehetett Magyarországon civil szolgálattal kérni. Akkor tizenkilenc éves voltam, felvettek az egyetemre, szolgálathalasztást kaptam. Szerencsém volt, nagy szerencsém. Csak halvány elképzeléseim voltak, mit is csinálnék, ha mégis be kellene vonulnom katonai szolgálattal; valahogy úgy képzeltem, hogy a fizikai-pszichikai kényszernek lehet egy pontig látszólag engedni, ezzel az ember még nem árul el semmit... Csak a legvégső esetben, tehát ha erőszak alkalmazására akarnak rávenni, szabad a hatalommal, az előjárókkal konfrontálódni. Persze, valahol ez is álságos dolog, hiszen a magatartásommal elhitetem, hogy jó katona vagyok, minden parancsot végrehajtok, aztán amikor a lényegre, a fegyver éles használatára kerülne sor, jönnek a lelkiismereti aggályok. Az ilyen katona a hatalom szempontjából használhatatlan, pipogya alak – rosszabb esetben dezertőr.

Úgy láttam, hogy sokan gondolkodnak így: ostobaság a katonai szolgálattal megtagadni, és börtönbe menni, ez szükségtelen mártíromság. Egyszerűbb, ha valaki látszólag eleget téve az elvárásoknak, egy belső különvéleménnyel igyekszik őrizni az önbecsülését. A túlélés stratégiája volt ez.

– Mégse voltak ezek olyan halvány elképzelések, úgy látom, alaposan végiggondoltad.

– Akkoriban nem látszott semmilyen alternatíva, semmilyen vállalható ma-

gatartás, ezért a normálisnál talán többet elmélkedtem a dolgon. Tanulmányaim befejezése előtt – igen, ez még jóval előtte volt, '89 nyarán – törvény született a polgári szolgálattalról. Jártam az egyetemre, de már beadtam egy kérelmet és önéletrajzot a Fővárosi Hadkiegészítő Parancsnokságra, hogy engedélyezzék a civil szolgálattal.

– Mire hivatkoztál a kérelmedben?

– Én kereszténynek vallom magam, de nem érzem szükségét, hogy bármelyik egyházhoz, felekezethez kötődjek. Jézus Krisztus tanítása a békeségről és a fegyverek elutasításáról egyértelmű. Elég, ha csak a Hegyi beszédre gondolunk. Mindazonáltal ezt a kérelemben nem úgy adtam elő, hogy az erőszak szervezetekben való részvétel megtagadása isteni parancs, és részemről pusztán a parancs iránti engedelmségről van szó. Vállalom, hogy ez az én saját döntésem, amelyhez kétségeken át jutottam el, s amelyhez erőt tudtam meríteni a tanításokból, de azért mégis csak saját döntés volt. Emellett írtam irodalmi élményeimről, a családomról, hogy a szüleim és nagyszüleim, akik túléltek a háborút, egyetértenek a döntéssel, meg azt is leírtam, hogy vegetáriánus és véradó vagyok.

– Mit gondolsz, a jól megfogalmazott kérelemednek köszönhető, hogy zöld utat kaptál?

– Korábban úgy gondoltam, hogy az egész eljárás, az engedélyezés formális. Megnézik a kérelmet, s ha a lelkiismereti ok kifejezés szerepel benne, automatikusan stempliznek. Én egy viszonylag terjedelmes kérelmet adtam be, de nem azért, mintha az elutasítástól félttem volna. Ahogy elkezdtem írni, egyre inkább belelovaltam magam, és egyre kíváncsibbá váltam, hogy meg tudom-e fogalmazni mindazt, amit az egésztől gondolok. Most, hogy már jobban ismerem az eljárást – hallani és olvasni lehet róla, hogy milyen sok kérelmezőt utasítanak el –, egyrészt látom, hogy naiv voltam, másfelől meg örülök, hiszen valami, talán sugallatnak is nevezhetném, mégis arra készítetted, hogy egy kidolgozottabb anyagot nyújtsak be.

– Úgy érzem, hogy az ominózus lelkiismereti ok, amelyet a civil szolgálattal elnyeréséhez „produkálni” kell, meglehetősen homályos gyűjtőfogalom. Az egész eljárást átengedték a szubjektív megítélés számára. Szoktatok erről beszélni egymás között, civil szolgálattal? Megbeszélitek, hogy kinek milyen indokok alapján sikerült elnyernie az engedélyt?

– Nem. Valahogy ez mindenkinek a személyes, belső ügye. Amikor az egyik srácnak, aki már előttem is itt dolgozott, nem engedélyezték a szolgálattal, akkor beszélünk róla. Ő rendes munkavállaló, segédápoló volt, beadta a kérelmet, és úgy gondolta, polgári szolgálattal is itt lesz.

– Erre van lehetőség? Hogy valaki ott teljesítsen civil szolgálattal, ahol előtte is dolgozott?

– Persze, a jogi lehetőség megvan. Nagyon megdöbentünk, amikor elmondta, hogy elutasították a kérelmét. Én akkor hallottam először, hogy valakit el lehet utasítani. Az az érzésem, így utólag, hogy példát akartak vele statuálni. Már évek óta mozgássérülteket gondozott; életmódja tükrözte az elveit. És gondoljuk csak végig: ő civil szolgálattal is azért dolgozott volna, amiért korábban, hogy az elesettek életét megkönnyítse. Ez már önmagában szolgálattal, amit nem kényszer hatására, behívóra, hanem önként vál-

lalt. A kérelmére a katonaságnál mégis azt mondták: kevés-kevés, nincs elég megindokolva. Ez az ő privilégiumuk, hogy eldöntsék, mikor megfelelő az indoklás, s mikor „elégtelen”. A fiú már nem dolgozik itt, elment, nem ismerem a további sorsát. Szégyenteljes dolog, ami vele történt, csak ezt tudom mondani.

– *Mi történt, miután engedélyt kaptál a polgári szolgálatra?*

– A katonakönyvemmet bevonták, majd körülbelül három hónap múlva kaptam egy idézést, hogy jelenjek meg a Fővárosi Munkaügyi Központban. Egy formális beszélgetés keretében ismertették a civil szolgálat körülményeit, az ezzel kapcsolatos kötelezettségeket. Szolgálatelvonást kértem az egyetem befejezéséig, amit automatikusan meg is kaptam. A halasztás lejártával újra behívtak az FMK-ba, s megadták a kórház címét. Ez tulajdonképpen pozitív dolog, hogy nem rögtön „bevonultattak”, hanem előbb elküldtek egy beszélgetésre, körülnézni. A foglalkoztatónak lehetősége van válogatni, hogy milyen képzettségű, képesítésű fiatalot kíván polgári szolgálatosként alkalmazni. Mivel a kórháznál kevés civil szolgálatos volt – azt hiszem, tizenöt főt igényeltek, de előttem mindössze hárman kerütek ide –, nem mérlegeltek egy pillanattal sem, örültek, hogy végre jött egy negyedik ember.

– *Milyen munkát végzel? Hogyan telik el egy munkanapod?*

– A legfontosabb, hogy én örömmel végzem a munkámat, és nagy erőm ad, hogy sok eséletnek a hasznára vagyok. Ezt az örömet nem tudja megrontani, hogy világosan látom, kihasználnak. Nem az intézetről, és persze nem is a betegekről van szó, a konstrukcióban van a hiba. A polgári szolgálat gyakorlatilag egy munkaszolgálat. Több embernek a munkáját végzem el. Nehéz ezt megmagyarázni, nem is arról van szó, hogy hajszoznak... Egy munkavállaló, ha adnak neki valamilyen feladatot, nem biztos, hogy fennhangon nemet mondhat, de azért a magatartásával, a hozzáállásával éreztetheti, hogy nem hagyja magát a végletekig kizsákmányolni. Őt alkalmazták valamilyen munkakör betöltésére, ledolgozza a napi nyolc óráját, felveszi érte a fizetést. A polgári szolgálatos nem mondhat nemet. Semmilyen formában. Nem csak azért, mert a törvény kimondja, hogy civil szolgálatost bármilyen túlmunkára be lehet osztani. Egy erkölcsi kényszer is van itt. Ahol civil szolgálatosok dolgoznak, minden foglalkoztatónál minden dolgozó tudja, hogy ezek a fiatal emberek azért vannak itt, mert speciális „felmentést” kaptak a katonai szolgálat alól. De jó dolguk van! Bizony, a katonaelet ennél sokkal keményebb! És még zsebpénzt is kapnak, hogy a katonaság helyett civilben lébecolhassanak! Nem biztos, hogy ezt így a szemedbe mondják, de azt hiszem, a legtöbb helyen állandóan ott lóg a levegőben... És van is a dologban némi igazság, én se tagadom, hogy bármennyit dolgozhatok, kisebb terhelésnek vagyok kitéve, mint egy sorkatona. A pszichikai terhelés mindenképpen kisebb.

Általában napi nyolc órát dolgozom, de elég sűrűn van ügyelet. Nincs pontosan meghatározva, leírva sehol, hogy mi a dolgom, de ez idővel kialakult. Betegmozgatás, ételosztás, takarítás. És a konkrét dolgokon túl, ami talán még fontosabb, hogy állandóan ott vagyok a betegek mellett. Bármit kérnek, segítek. Érzem, hogy a betegekben nagyon nagy a ragaszkodás: szükségük van rá, hogy érezhessék, számíthatnak valakire. A kórházakban elég

gyorsan cserélődnek az ápolók, én, a másfél évemmel, amióta itt vagyok, régi bútordarabnak számítok.

– *Ki tudod pihenni a kórházi munka fáradalmait?*

– Néha nagyon össze tudnak jönni a dolgok, a szabadnap is kevés, ilyenkor a határán vagyok, hogy bemerjek az FMK-ba, és kérem az áthelyezésemet. Aztán visszazökken minden a megszokott kerékvágásba, s levonom a tanulságot, hogy nagyobb önfegyelemre, kitartásra van szükségem.

– *Mennyi pénzt viszel haza a hó végén?*

– Egyszer van az illetmény, ez ugyanannyi, mint a sorkatona „zsoldja”, azaz havonta 1600 forint; étkezési hozzájárulás napi 149 forint; ruhapénz havi 500 forint.

– *Összességében tehát havi 6500 forintot taksálja az állam egy polgári szolgálatos munkáért. Minden polgári szolgálatos ennyit kap, vagy differenciálódik a juttatás?*

– Úgy tudom, hogy nincsenek nagy eltérések. Ezek meghatározott összegek, amelyeket a törvény előír. Mindenesetre nem a végzett munkától függ, hogy ki mennyi pénzt kap.

– *Hogyan lehet ennyi pénzből megélni?*

– Ennyiből nem lehet megélni. Szüleimnél lakom, lényegében eltartanak. Nemrég olvastam egy tanulmányt, amely azt bizonygatta, hogy a munkavállalási, egzisztenciális lehetőségek beszűkülése „szociálisan infantilizálja” a huszoneveseket. Hát igen, magamra ismerhettem; a polgári szolgálat, ahogy jelenleg működik, tipikusan infantilizáló konstrukció. Próbáltam segítyt kérni az önkormányzattól, de nem kaptam. Talán ha volna feleségem, ha volnának gyerekeim... De hát az ember nem azért házasodik, hogy segítyt kapjon. A szülei megértőek, tudják, hogy ez átmeneti állapot, még néhány hónap, és vége.

– *Valóban, mi lesz, ha „leszerelsz”?*

– Pedagógus vagyok, és szeretnék tanítani, szeretném azt csinálni, amire készültem, amire képeztek.

– *Lehet, hogy a szolgálatot letölthetted volna egy iskolában is. Nem lett volna az jobb neked?*

– Igen, valószínűleg kérhettem volna, hogy helyezzenek egy iskolához. Fel sem merült bennem – talán furcsán hangzik, de így van. Úgy mentem be az FMK-ba, hogy teljesen mindegy, hova helyeznek, én ott legjobb képességeim szerint elvégzem, amit majd rám bíznak.

– *Polgári szolgálatosnak lenni speciális élethelyzet. A szolgálat közel két év, ami számottevő idő, ha csak egy átlagos emberi élettartamot veszünk is. Mit gondolsz, az „alternatívoknak” van rá esélyük, hogy mint társadalmi réteg, értékeiket meghatározva és képviselve jelenjenek meg a köztudatban?*

– Az esély talán megvan, de ez a távoli jövő kérdése. Ma még elenyésző a polgári szolgálatosok száma. Nem tudom pontosan, 2–3 ezerre tenném, ha számításba vesszük azokat is, akik már engedélyt kaptak, de halasztják a szolgálat megkezdését. A szolgálatom elején csak a munkatársaimat ismerhettem meg, azóta beszéltem másokkal is, részt vettem konferenciákon, jobban elmélyedtem a civil szolgálat helyzetében. Informális nehézségek vannak, nem ismerjük egymást, szétszórva dolgozunk. Sokan szeretnék, ha a

civil szolgálat értéke megfogalmazódna, ha nagyobb volna a társadalmi elismertség. Jelen van viszont a bezárkózás is, a félelem: örülünk, hogy egyáltalán létezik a polgári szolgálat, hogy ez egy megtűrt dolog.

– *Jellemző a civil szolgálatosokra a kisebbségi tudat vagy érzés?*

– Igen, feltétlenül. Persze csak magamról tudok hitelesen nyilatkozni – én határozottan érkezem ezt, ebben élek. Az sem lehet véletlen, hogy a civil szolgálatosokat a sajtó „alternatívoknak” nevezte el; az alternatív rokon fogalom a kisebbséggel. Amennyire pszichológiai ismereteim alapján fel tudom mérni, a polgári szolgálatosoknál már kialakult a jellemző életérzés, ami megfelel egy kisebbségi csoport kollektív tudatának. Más szempontból viszont: a civil szolgálatos nem fér bele semmilyen hagyományos kisebbségi kategóriába. A kisebbséghez tartozást hagyományos felfogás szerint determinált tényezők határozzák meg, például vallási, etnikai közösségbe való beleszületés vagy kulturális hovatartozás. Azért olyan ijesztő a kisebbségi lét, mert történelmi, megfoghatatlan erők döntenek arról, hogy valaki kisebbségbe születik, vagy sem. A polgári szolgálat vállalásánál erről szó sincs. Az elveink miatt, saját döntéseink következtében kerülünk kisebbségi helyzetbe.

– *A polgári szolgálatosok érdekvédelmi szervezetével, az Alba Körrel van kapcsolatod?*

– Ismerem a céljaikat, olvastam a kiadványukat, és beszéltem is velük. Nem vonom kétségbe a jószándékukat, de sok mindenben eltér a véleményem. Például nem értenék egyet a szolgálati kötelezettség megszüntetésével.

– *Eddigi beszélgetésünk alapján ez kicsit meglep. Miért gondolod, hogy fenn kell tartani a jelenlegi állapotot?*

– A jelenlegi állapotot? Szó sincs róla, szerintem változásokra lenne szükség. Először is nem *hadkötelezettséget* és a haza védelmét, hanem a haza *szolgálatát* kellene előírni. Ez már a jelenlegi helyzetre is jobban illene. Szolgálati időnek elég volna 5–6 hónap, ahogy a legtöbb európai kisállamban. Minden kötelezett szabadon választhatna, milyen módon akar szolgálni; katonaként vagy civilben, illetve ezen belül milyen területen: az egészségügyben, a környezetvédelemben, az oktatásban stb. A szolgálati időt egyeztetni kell, és minden kötelezett számára egy létminimumot elérő juttatást biztosítani. Ezt a rendszert egyébként nem én találtam ki – Dániában, Németországban így működik a szolgálati kötelezettség. A hadseregnek konkurenciára van szüksége; soha nem fogják biztosítani a katonák számára az emberi jogokat, ha döntő mértékben nem ettől függ, hogy egy átlagos fiatal a sorkatonai szolgálatot választja, vagy vállalja, hogy elmegy „alternatívnak”. Ha pedig mégsem sikerül elég fiatal katonának csábítani, a hatalomnak ezt is tudomásul kell vennie, s a hiányzó helyére hivatásosokat alkalmazni.

– *Ha a szolgálati kötelezettségének szinte senki sem a katonaságnál kíván eleget tenni, akkor minek a kötelezettséget fenntartani? Az egészségügyben dolgozzanak ápolók, az iskolákban pedagógusok – nem tudom, mi szükség van mellettük még civil szolgálatosokra is...*

– Nem félek attól, hogy nem volna elég jelentkező katonai szolgálatra. A katonaviseltség még ma is presztízst jelent. A hagyományos értékrendet nem lehet egyik napról a másikra leváltani. Érzéseim szerint a fiataloknak nagy-

jából ötven százaléka a fegyveres szolgálatot választaná – és ennyi ember elég is volna a magyar honvédségnek. De nem is ez a lényeg. A szolgálatot nem a katonai érdekek miatt tartanám fenn. A mai fiatalok számára már minden probléma megkerülhetővé, kijátszhatóvá vált. Kötelezettségek nincsenek. Valójában hadkötelezettség sincs, az „életrevalók” felmentetik magukat. A tömegkultúra is ezt sugallja, mélyítve az értékválságot. Szükség van rá, hogy a fiatalok szembesüljenek a valós társadalmi problémákkal, és megismerjék az ezen problémák megoldásáért végezhető önzetlen munka hasznosságát. Egy megbecsült, karitatív jellegű munkavégzés, társadalmi szolgálat jelentős szocializációs szerepet tölthetne be. A jelenlegi civil szolgálat körülményeiben, szabályozásában sok kívánnivalót hagy maga után, mégis előképe lehetne a társadalmi szolgálatnak.

(Beszélgetés *Rajnainé Szalkai Ilonával*,
a Fővárosi Munkaügyi Központ munkatársával,
a polgári szolgálatot teljesítők ügyintézőjével)

– A polgári szolgálatról szóló irodalom folyamatosan bővül, ám kétséges számomra, hogy az alternatív lehetőség bevezetése óta megkérdezi-e egyáltalán bárki is, hogy mik a hivatalos szervek, a *munkaügyi központok illetékeseinek* tapasztalatai? Milyen eljárásmenet alakult ki az elmúlt négy évben?

Először arról szeretném kérdezni, *hogy mit jelent a polgári szolgálat fogalma. Hogyan lehet ezt pontosan definiálni?*

Rajnainé Szalkai Ilona: A polgári szolgálat az alkotmányosan és törvényileg előírt honvédelmi szolgálati kötelezettség teljesítésének egyik lehetséges módja. Polgári szolgálat engedélyezését az illetékes hadkiegészítő parancsnokságnál kérheti az a hadköteles, aki lelkiismereti okokra hivatkozva nem akar fegyvert fogni. Az engedéllyel rendelkező személyek adatait a Hadkiegészítő Parancsnokság megküldi a megyei munkaügyi központokhoz – Budapesten a Fővárosi Munkaügyi Központhoz –, amelyeknek feladata, hogy a lehetséges foglalkoztatók közül mindig esetileg és személyre szabottan kijelöljön egyet, rendelkezzen a szolgálat helyéről és letöltéséről. A szolgálati hely meghatározásán túlmenően a Munkaügyi Központ felelős minden egyéb, felmerülő kérdés rendezéséért, illetve a szolgálati helyek és a szolgálatot teljesítők általános felügyeletéért.

– *A civil szolgálatos tehát egy kijelölt foglalkoztatónál dolgozik. Ez a tevékenysége mennyiben tekinthető munkaviszonynak? Illetve melyek azok a jellemzők, amelyekről munkája már szolgálatnak minősül?*

R. Sz. I.: A polgári szolgálat nem munkaviszony. A helyes meghatározás az, hogy munkával töltött szolgálati idő. A civil szolgálat részletes szabályozása a gyakorlatban is érzékelhetővé teszi, hogy mi a különbség a szolgálati és a munkaviszony között.

A polgári szolgálat időtartama 22 hónap. Bizonyos esetekben ez eltérhet, a hónapszám azonban akkor is meghatározott. (Például: a korábban letöltött

sorkatonai szolgálati időt figyelembe veszik a civil szolgálat idejének megállapításánál.) Tehát amíg egy munkavállaló szabadon eldöntheti, hogy egy munkahely-ajánlatot elfogad-e, és ha igen, akkor meddig kíván ott dolgozni, a polgári szolgálatos ezt nem teheti meg. Állampolgári kötelezettségéből eredően az ilyen jellegű korlátozásoknak alá kell vetnie magát.

A munkavállaló bérért, fizetésért dolgozik, a polgári szolgálatos azonban anyagi és természetbeni juttatásokért. Részleteiben ez jelenleg a következőket jelenti: a civil szolgálatos megkapja a sorkatonai szolgálatot teljesítőkével azonos mértékű havi illetményt, ami 1600 forint; saját ruhája használatáért havi 500 forintot; továbbá egy élelmezési pénznormának megfelelő összeget, napi 155 forintot. Tehát havonta körülbelül 6700 forintot kap kézhez a civil szolgálatos. Ebből jól látszik, hogy a polgári szolgálatos – ebben a tekintetben is – azonos elbírálás alá esik, mint a sorkatona, azaz az állam mind a két fajta szolgálatot egyaránt és ténylegesen szolgálatnak tekinti, s nem állapít meg semmiféle olyan fizetés jellegű díjazást, amit például a teljesített munkaórák alapján számítanának ki. A polgári szolgálatos másodállást vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt nem vállalhat.

A civil szolgálatos munkarendjét a foglalkoztató határozza meg. Ez azt is jelenti, hogy az időbeosztás a legtöbb esetben nem tér el az egyébként is általános napi nyolc órás, illetve heti öt napos munkarendtől. Egy szolgálati hónap után egy szabadnap jár. Túlmunka esetén további szabadnapot kell biztosítani. Kétségtelen, hogy a szolgálati viszonyban dolgozó „alternatív” a munkarendjét tekintve hasonlít egy munkavállalóhoz.

– Visszatérve az anyagi kérdésekhez: az elv megkérdőjelezésétől függetlenül felvetődik az emberben, hogy a polgári szolgálatosok – akik mégiscsak civil életkörülmények között tesznek eleget kötelezettségüknek, tehát olyan kiadásaik is vannak, amelyek sorkatonáknak a laktanyában nincsenek – hogyan képesek, egyáltalán képesek lehetnek-e ilyen szerény összegből fenn tartani magukat?

R. Sz. I.: Ennek vizsgálatánál néhány dolgot még figyelembe kell venni. Meg kell említeni, hogy a civil szolgálatos helyi utazása ingyenes. Minden kedvezmény, ami megilleti a sorkatonát, jár a polgári szolgálatosnak is. A civil szolgálatos részére a foglalkoztatója – tartósan kiemelkedő munkájáért – évi egyszeri jutalmat állapíthat meg, amely elérheti az illetmény éves összegét. A szolgálatot teljesítő családi-szociális körülményeitől függően úgynevezett katonai családi segélyt igényelhet a helyi önkormányzattól, ez szintén havi 6000–7000 forintos összeget tehet ki. Elmondhatom, hogy a gyakorlat működik, több olyan esetről is tudomásom van, amelyben az önkormányzatok egy civil szolgálatos számára is rendszeresen folyósítanak katonai családi segélyt. Amennyiben a szolgálatot teljesítő bármilyen okból nem képes önállóan gondoskodni a lakhatásáról, mód van rá, hogy a munkaügyi központ olyan foglalkoztatót keressen a számára, amely biztosítani tudja az elhelyezését, természetesen ingyenesen. Tudom, hogy az említett összegek igen szerények, de a sorkatonai szolgálatot teljesítők illetménye sem több, pedig ők szinte állandó készenlétben vannak.

– Milyen intézmények alkalmazhatnak polgári szolgálatosokat?

R. Sz. I.: A törvény meghatározása szerint a polgári szolgálatot elsősorban

egészségügyi vagy szociális jellegű munkavégzéssel kell letölteni, ettől eltérő tevékenység csak nem nyereségérdekelt és közhasznú feladatot ellátó szervezetnél végezhető.

Zömében kórházak, szociális otthonok, rehabilitációs vagy betegségmegeelőző feladatokat ellátó intézmények foglalkoztatnak civil szolgálatost. A skála azonban igen széles: környezetvédelem, oktatás, ifjúsági tanácsadás, kultúra, műemlékvédelem egyaránt lehetséges. Találhatunk polgári szolgálatost a Vöröskeresztnél, a Máltai Szeretetszolgálatnál, a Mentőszolgálatnál, a családsegítő központokban, a hajléktalanszállókon, a kárpótlási hivatalokban, a bíróságoknál.

A törvény az intézményi formák között sem állapít meg különbségeket. Állami, költségvetési szervek mellett egyházi keretek között működő, alapítványi és egyesületi foglalkoztatók szerepelnek.

– Jelenleg hány ilyen foglalkoztató van Budapesten?

R. Sz. I.: Mintegy 130 intézmény, szervezet rendelkezik foglalkoztatási engedéllyel, de ezek között vannak olyanok is, amelyek pillanatnyilag nem foglalkoztatnak polgári szolgálatost.

– Hogyan dől el, hogy egy fiatal hol tölti le a szolgálatát?

R. Sz. I.: Miután a hadkiegészítő parancsnokság átküldi az iratokat, egy idézéssel behívom a fiatalembert. Az adatok egyeztetése után elbeszélgetek vele arról, hogy milyen végzettséggel, szakképzettséggel rendelkezik, milyen elképzelései vannak a polgári szolgálatról. A foglalkoztatónak már korábban meg kell jelölnie, hogy milyen feladatok elvégzésére kíván alkalmazni polgári szolgálatost – ez eleve egy szűrőt jelenthet. A rendelet megfogalmazása szerint a parancsnoki engedély kiadását követően lehetőleg egy éven belül meg kell kezdeni a szolgálatot.

Arra törekszem, hogy mindhárom fél – tehát a szolgálatot teljesítő, a leendő foglalkoztató és a Munkaügyi Központ – szempontjából is elfogadható, hosszú távú döntést hozzak, amely elejét veszi a konfliktusoknak, illetve nem is hordozza magában későbbi feszültségek csíráját. Sajnos, még így is előfordul, hogy valaki több leszolgált hónappal a háta mögött szeretné egy másik foglalkoztatóhoz áthelyeztetni magát. Ez valójában jogilag kezelhetetlen probléma, mivel áthelyezésre nincs mód. Ezért úgy gondolom, hogy érdemes már korábban, az elhelyezésnél egy kicsit figyelmesebbné lenni, bár a rendelkezések ezt nem írják elő, tehát ez amolyan humán szolgáltatás, amit a törvény inkább csak megenged. Úgy vélem, ha valaki például olyan típusú személyiség, aki nem képes súlyosan fogyatékos, magatehetetlen embereket ellátni, akkor nem kell feltétlenül mozgássérültekhez helyezni, hiszen sok egyéb lehetőség is a rendelkezésre áll.

– Milyen szakképzettségű fiatalokat tudnak jól hasznosítani a foglalkoztatók?

R. Sz. I.: Közismert, hogy a kórházakban egyre súlyosbodó gondot jelent a megfelelő nővérellátás. Jó lenne, ha több egészségügyi végzettséggel rendelkező fiatal jelentkezne (a Mentőszolgálatához sikerült elhelyezni két-három végzett mentőápolót); de itt a szakirányú végzettség hiányában is igen hasznos munkát tudnak végezni a polgári szolgálatosok. Számos szakma jöhet még szóba: a kórházak például lakatosokat, festő-mázolókat, asztalosokat is

kérnek. Jól jön a jogosítvány, vagy ha a fiatalnak vannak számítógépes ismeretei. Tulajdonképpen a szakképzetlenek épp oly hasznosan foglalkoztathatók, mint az oklevéllel rendelkezők. A polgári szolgálatosok mindegyikére értelmes és társadalmilag hasznos munkát, feladatot bízunk.

– *A fővárosban eddig hány alternatív töltötte le a szolgálatát?*

R. Sz. I.: Ezzel kapcsolatban pontos adatokat tudok mondani: 102 fő már letöltötte, 148-an jelenleg is szolgálnak, mintegy 60-an a szolgálat megkezdésére várnak, halasztást kapott 44 fiatal (tanulmányi okokból: 34, családfenntartó: 10), egészségügyi alkalmasság felülvizsgálatát kezdeményeztük 7 fő esetében.

– *Mennyire gyakori, hogy valaki közvetlenül a szolgálat megkezdése előtt munkanélküli volt?*

R. Sz. I.: Számos esetben előfordul. A polgári szolgálatos jogosult a társadalombiztosítási ellátásokra, a letöltött időt figyelembe veszik a nyugdíj kiszámításánál – ám a szolgálati idő munkanélküli járadékra nem jogosít. Amennyiben a fiatal meghatározott idejű munkaviszonnyal rendelkezett a megelőző 4 évben, természetesen jogosult a munkanélküli ellátásra.

– *Milyen költségeket jelent a foglalkoztató számára, ha polgári szolgálatot alkalmaz?*

R. Sz. I.: A közvetlen, nevesített kiadások, amelyeket kifizetések formájában kell a civil szolgálatos részére juttatni, havi 6700 forint körül alakulnak. Ez az illetményből, ruhapénzből és étkezési támogatásból áll össze. Az első kettő esetében a foglalkoztatónak lehetősége van rá, hogy a munkaügyi központon keresztül, ám forrását tekintve a Foglalkoztatási Alaptól visszaigényelje a juttatást (a két tétel együtt 2100 forint), így a tényleges kiadás egy fő polgári szolgálatos után nagyjából havi 4600 forint. Az éves jutalom, amelyet korábban említettem, s amelyet a foglalkoztató saját hatáskörben ítélhet meg – ismerve a közhasznú tevékenységet végző intézmények és szervezetek gazdasági helyzetét – talán azért is ritka, mert nem igényelhető vissza.

– *Az elmúlt időszakban hogyan alakult a foglalkoztatók köre? Jelentkeznek-e újabban, vagy ma is csak azok alkalmaznak alternatívokat, akik 1989-ben, a törvény megszületésekor jogosultságot kaptak?*

R. Sz. I.: A foglalkoztatók köre folyamatosan bővül. Elsősorban az egészségügyből futottak be újabb igények. A bővüléshez az is hozzájárul, hogy egyes intézményeknél (például iskolában) egy ott dolgozó munkavállaló engedélyt kap polgári szolgálat teljesítésére, és ezek után az intézmény kifejezetten az ő személye miatt kér a foglalkoztatásra engedélyt. Az engedély kiadásának nincs akadálya, amennyiben a folyamodó a jogszabályi feltételeknek megfelel.

– *Egy kórház átlagosan hány civil szolgálatost kér?*

R. Sz. I.: Ezt nehéz meghatározni, általában 5–20 fő között mozog.

– *Milyen visszajelzések érkeznek a foglalkoztatóktól? Meg vannak elégedve a polgári szolgálatosok munkájával? És fordítva: a civil szolgálatosok hogyan vélekednek a körülményeikről?*

R. Sz. I.: Annyit tudok mondani, hogy a panasz ritka; általánosságban megállapítható, hogy a civil szolgálatosok lelkiismeretesen végzik munkájukat.

kat. A fiatalok részéről is inkább a szülők fordulnak hozzám; legutóbb például egy édesanya felkeresett, és arra kért, megélhetési nehézségeire tekintettel fiát mentsük fel a szolgálat alól. Később beszéltem a fiúval is, aki úgy nyilatkozott, hogy jól érzi magát a foglalkoztatónál, szereti a munkáját, az édesanyja túldramatizálja a helyzetet. Az ilyen jellegű kérések a jogismeret hiányából fakadnak; ez nem mérlegelés kérdése, mentesítésre nincs mód.

– *Mi történik, ha egy kötelezett az idézésre nem jelenik meg a Munkaügyi Központban?*

R. Sz. I.: Amennyiben megállapítható, hogy a szolgálat alóli kibúvás szándékával nem jelenik meg, a Btk. vonatkozó paragrafusa szerint bűncselekményt követ el, s három évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható. Korábban volt már néhány feljelentés polgári szolgálat alóli kibúvás alapos gyanúja miatt. A bírósági határozat alapján megrovásban részesültek a fiatalok. A kötelezett ettől még nem mentesül a civil szolgálat alól; hadkötelezettségének mindenképpen eleget kell tennie. Sajnos, jelenleg is van egy-két fiatal, akik ellen meg kell tenni a szükséges intézkedést, de előtte nekik is még egyszer és utoljára idézést küldök.

– *Ez vajon a szolgálat tudatos megtagadása a részükről, vagy csak fegyelmezetlenség, „lazaság”?*

– Azt hiszem, ők a civil szolgálatot is azért kérték, mert teljes egészében mentesülni akartak a katonai szolgálat alól. Most, hogy engedélyt kaptak a polgárirra, már ez sem szimpatikus nekik. Érdekességként mondom el, hogy a közelmúltban egy fiatalember, miután rendesen megjelent az idézésre, elmondta, hogy beadott egy újabb kérelmet a hadkiegészítő parancsnokságra, hogy mégis inkább sorkatonai szolgálatot teljesíthessen – a polgári 22 hónapját ugyanis sokallja. A parancsnok ezt nem akceptálta, visszaút nincs. Polgári szolgálatát lelkiismereti okokra való hivatkozással kérte. Ilyen rövid idő alatt megváltozott volna a meggyőződése?

– *Személyes tapasztalataim szerint az „alternatív katonák” között gyakran lehet találkozni valóban alternatív, sőt különcnek nevezhető küllemű, magatartású és életfelfogású fiatalokkal. Nem jelent néha gondot – egy államigazgatási eljárás, szolgálatra való bevonultatás során – szót érteni velük?*

R. Sz. I.: A külső megjelenés alapján soha nem ítélek meg senkit. Számomra lényegtelen, hogy hosszú vagy rövid hajú, kendő is lehet a fején, akár indián-tollakkal díszítve. Csupán jópofa, vidám dolognak tartom. Néhány szó után, beszédbe elegyedve hamarabb kiderül, kivel állok szemben, s milyen hangütéssel lehet közös nevezőre jutni.